

MEHMET ÂKİF ERSOY VE “ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ”*

Birol EMİL**

Öz: Savaşlar, insanlık tarihinin en trajik kaderidir. Bu trajik durum, edebiyata da yansımış, savaşı anlatan pek çok edebî metin ortaya konmuştur. Bu metinlerin pek çoğu millete bir ümit ve kurtuluş psikolojisi aşılama gayesi güderek mübalağalı bir üslup ile yazılmıştır. Savaşlar, Türk edebiyatındaki pek çok esere de kaynaklık etmiştir. Balkan ve I. Dünya savaşları ile Millî Mücadele dönemine tanıklık eden pek çok yazar bu devirleri eserlerinde işlemişlerdir. Bu yazarlar arasında “İstiklal Marşı” ile “Çanakkale Şehitleri”nin şairi Mehmet Âkif Ersoy’un özellikle ayrı bir yeri vardır. O, devrin ruhunu edebî bir biçimde aktarmıştır. Bu çalışmada Ersoy’un *Asım* adlı kitabında yer alan “Çanakkale Şehitleri” şiiri aksiyon, duygu ve düşünce ile karakter motifleri bakımından ele alınacak, şiirdeki kompozisyon bütünlüğü değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, *Asım*, “Çanakkale Şehitleri”, üslupbilim.

Mehmet Âkif Ersoy and “Çanakkale Şehitleri”

Abstract: Wars are the most tragic fate in human history. The tragicalness was also expressed in the literature, and many literary texts describing the war were revealed. Many of these texts, which were written in an exaggerated style and a sense of hope and salvation for the nation, were not in a high level of literary as they. Many writers who were witness to the time of Balkan Wars, World War I and the National Struggle included these period as subjects in their works. Among these writers, Mehmet Âkif Ersoy, the poet of the “National Anthem” and “To the Martyrs of Çanakkale”, has a special place. In this study, the poem “To the Martyrs of Çanakkale” in Ersoy's book named as *Asım* will be discussed in terms of action, emotion and thought and character specialization, and the composition integrity in the poem will be evaluated.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, *Asım*, “Çanakkale Şehitleri [To the Martyrs of Çanakkale]”, stylistic.

---

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 02.12.2021 - 27.12.2021

** Prof.Dr., (E.), ORCID: 0000-0003-3625-8882.

*Ey Çanakkale'nin lâyemût ve
ebed-zinde şühedâsı!*

Süleyman Nazif

Savaş, insanlığın en trajik kaderidir. Denebilir ki insanlık, tarihin hiçbir döneminde savaşlardan başını alamamış, yenen de yenilen de her defasında savaş ilâhının kurbanı olmuştur. Yenenler, devletler ve imparatorluklar kurmuşlar; yenilenler, yıllarca hatta yüzyıllarca insanın ve insanlığın en büyük şerefi olan hürriyet ve istiklâlden mahrum yaşamışlardır.

Eski Çin kaynakları üzerinde Avrupalıların yaptıkları araştırmalara göre, Türklerin tarihi M. Ö. 5000 yılına kadar gitmektedir. Bu demektir ki, Türk milleti 7000 yıldır dünya ve tarih sahnesinde galip ve muzaffer olarak boy göstermekte; yenilse, yenilmiş görünse bile hemen toparlanarak ve daima canlanarak tarihin karanlığından yeni bir şafak gibi doğmuştur (Tarihteki on altı Türk devletinin varlığı bunun şaşmaz delilidir). Nitekim bütün dünya zannetmişti ki, Türkler arka arkaya Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarından sonra tarihin sahnesinden ebediyen kaybolacak, Avrupa yeni bir Haçlı seferine gerek duymadan kaç asırlık rüyasını gerçekleştirecekti. Fakat Avrupa'nın unuttuğu iki tarihî gerçek ve ders vardı: Türklerin, tarihin uçurumuna doğru gittikleri her defasında, her zaman sahip oldukları kuvvet, kudret ve hâkimiyet iradesi, kahramanlık duygusu, hürriyet ve istiklâl aşkı yine şahlanacaktı ve Türk milleti tehlikeye düştüğü her defasında olduğu gibi, bu defa da kendisini kurtaracak lideri; bir askerlik ve politika dehâsı olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü ve onun cephelerden Meclis'e kadar yakın arkadaşları olan kadrosunu çıkaracaktı. Sadece Orhon ve Yenisey Yazıtları ile *Nutuk*'u okumak bu vâkıyı göstermeye kâfidir.

İnsanlığın o trajik kaderi bin bir yüzüyle edebiyatta tecelli etmiştir. Bu itibarla umumî edebiyatın içinde bir de savaş edebiyatı vardır (II. Dünya Savaşı'nın başladığı 1939'un 50. yılında, İsrail'in ön ayak olduğu, her türden yayınlanan eser sayısı bin beş yüz civarındadır). Her milletin savaş edebiyatı o milletin karakterine, vatan ve millîyet anlayışına ve tarih şuuruna göre farklıdır. Türk savaş edebiyatı da böyledir. Edebiyatımızda Balkan ve I. Dünya Savaşları ile Millî Mücadele devri anlatılırken Türk milletinin tarihî karakteri ve üstün vasıfları övülür, yüceltilir, Türk tarihinin kahramanlar ve kahramanlıklar galerisi ziyaret ettirilir.

Ancak savaş edebiyatının orta halli edebiyatçılarında yüksek edebî değeri olan eserlere pek rastlanmaz. Çünkü bu cinsten eserler umumiyetle millete bir ümit ve kurtuluş psikolojisi aşılama gayesi güder; mübalağaya kaçılır, okuyucuyu olmayacak hayallerle avutur. Onlar “tarihî değeri”ne hâizdirler; sadece, devirlerinde beğenilmiş, tesirleri ona göre olmuş, sonra unutulmuş ve ancak edebiyat tarihlerinde veya edebiyat araştırmalarında bir yer bulabilmişlerdir. Fakat öyle eserler vardır: vücuda geldiği devri aşar, milletin kolektif hafızasına

mal olur, unutulmak şöyle dursun, zamanla daha iyi anlaşılır, millî ruhun rehberi olurlar. Bu eserler artık eser değil, şaheserdirler. Onlar tarih ile ebediyetin kesiştiği ölümsüz eserlerdir. Tanpınar’ın iki mısra’ı ile söylersek, bu şaheserler hem “...bir ana sığılmış ebediyet rüyası”dırlar, hem de “ebediyet kadar derin bir an...”da doğmuşlardır. Onların tarihî değeri kadar “estetik ve ebedî değeri” vardır. Namık Kemal “Emir Nevruz Mukaddimesi”nde yeni bir edebiyatın nasıl olması gerektiğini ve hangi zengin kaynaktan beslenmesi lazım geldiğini edebî bir misyon gibi edebiyatçılara yükler ve şu fikri savunur:

İtikad-ı âcizâneme göre birkaç seneden beri edebiyat ıtlakına istihkak göstermekte olan âsâr-ı cedîdemizin en ziyade tekessürü arzu olunacak şubelerinden biri de millet-i İslâmiyenin sevâbık-ı azametini yâd ettirecek resâildir (Kaplan, Enginün ve Emil, 1978, s. 286).

Bu cümlelerin sade ifadesi “Türk- İslâm tarihinden edebiyat çıkarmak”tır. Türk edebiyatında bunun pek çok örneği vardır. Fakat II. Meşrutiyet sonrası ile Cumhuriyet’in hemen öncesinde yazılmış iki şiir, estetik ve ebedî değerleri bakımından başka savaş konulu eserlerle hatta destanlarla dahi kıyaslanamaz: “Çanakkale Şehitleri” ve “İstiklal Marşı” şiirleri...

“İstiklal Marşı”... Yüzyıldır ilk iki kıtası hemen her gün söylenen bu şiir, Türk milletini yüzlerce yıl yaşatmış ve yaşatacak olan millî değerlerin yüksek ve heyecanlı bir şiir üslûbuyla ifadesidir. Şiirde geçen Hak, din, iman, şehâdet, ırk, vatan, hürriyet, istiklâl, bayrak kavramları Türk milletini yüzyıllardır yaşatan, onun varlık şartı olan temel değerler ve vazgeçilmez hakikatlerdir.

Onların hangisinden vazgeçebiliriz? Türkçede üç mânâya gelen Hak yani Allah, adalet ve hakikatten mi? Türk bayrağında sembolleşen hürriyet ve istiklâlimizden mi? Milyonlarca kefensiz yatan şehitlerimizin kanlarıyla sulanmış vatan topraklarımızdan mı? Bin yıl bu vatanın en üstün bir iman gücüyle bizi yoğurmuş, bize ruh ve yepyeni bir benlik vermiş olan dinimizden mi? Irkımızın seçkin vasıflarından mı? İslâmiyet ve Türklük uğrunda ölümlerin en mübarek ve kutsal olan şehâdetten mi?

“İstiklal Marşı” şiirinde Mehmet Âkif bu duyguları, bu değerleri ve bu tarihî hakikatleri dile getirmiştir.

Ancak “Çanakkale Şehitleri” şiiri başkadır¹. Bu şiirin muhteva ve üslûbunu destanî şiirin en yüksek ve ulvî mertebesine yükselten ve bunu yaparken Çanakkale şehitlerinin ruhlarından alev almış bir yangınla tutuştuğuna şüphe olmayan Mehmet Âkif, şiirini herhangi bir şâirâne ilhamla yazmış olamazdı. Onu–bilhassa üçüncü bölümü- hiçbir edebiyat nazariyesi ve estetik teori ile izah

¹ “Çanakkale Şehitleri”nin muhteva, şekil ve üslup bakımından geniş ve derin bir tahlili için bk. Kaplan, 1987.

edemeyiz. Bu şiir, ne muhayyeleden ne de kalpten doğmuştur. Gençlik yıllarımdan beri okuduğum, heyecan duyduğum, üzerinde düşündüğüm, pek çok mısra'ı hala hafızamda olan “Çanakkale Şehitleri” hakkında, ne kadar aşırı ve imkânsız görünürse görünsün, bugünkü kesin kanaatimi tek bir cümleyle hülâsa edeceğim: Bu şiir ancak vahye benzer. Peygamberâne bir ilhamla yazılabilirdi. Fakat en iyisi Süleyman Nazif'in bu şiir hakkında yazdıklarını okumaktır:

Ey Çanakkale'nin lâyemût ve ebed-zinde şühedâsı!.. Mehtaplı gecelerde Arş-ı rahmetten yattığınız topraklara süzülen nurlar, size böyle bir neşide-i tebcil ihdâ edemez. Şehâdetinize mev'ûd olan mükâfâtı Allah'ın yed-i ta'ahhüdünden bizzat tesellüm edeceğiniz zamanın hulûlüne kadar, ruhlarımız, bu behişt-i belâgat içinde hırâman olsun: (Şiirin metni aynen verildikten sonra)

Yarabbi! Şair bu mısra'ları senin Arş-ı ilhâmından birer birer yeryüzüne indirirken, rûhu, kim bilir, heyecandan ne kadar sarsılmış; ve ne kadar harâb olmuş! Onun yazdıklarını biz yalnız okurken bu kadar titredik. Ve sarardık.

Senin düşmanlarına ve o düşmanların bî-rahmâne yağdırdıkları ateş ve ölüm tufanlarına çıplak göğüslerini açıp da, sana bu yoldan kavuşmuş olan şehidlerin gibi, tahassüs ve heyecânın tâkat-güdâz ve hayat-güdâz dârâbat-ı mütevâliyesine kendi ruhunu, tam on sene, vecd ü aşk ile arz ve kurban eden şâirin de büyüktür.

Şâir-i İlâhî!..

Evet, Allah'ın yalnız şehitleri değil, şâirleri de var. Mehmed Âkif gibi mızrâb-ı beyânî âlâm-ı İslâm olan ve bu âlâmı kendi kalbine yerleştirerek kalb-i İslâm'ı göğsünün içine sığdıran bir şâiri görünce, şehidler; “biz bu kadar eziyet çekmedik ve ızdırâbın bu derecesine biz tahammül edemeyiz!”, derler.

Ey Allah'ın büyük şâiri ve benim büyük dostum!..

On sene evvel Necid çöllerinden Medine'ye giderken, üzerinden geçtiğin şâhika-i san'attan daha yüksek ve ufukları daha vâsi' şevâhika çıktın. Tebrik ederim.

Burada çıktın demek ne büyük hatâdır! İlhamlarını Ârş-ı a'lâdan alan dehâ-yişâiriyyetin, etekleri güneşler olan şâhikalara vakit vakit indi. Nâmütenâhîlikte hübut ile urücelfâz-ı müterâdif edendirler. Ve aynı cihet ve hareketi ifade ederler. Miraçların da, hübütların da mübârek olsun Âkif (1991, s. 96).

Eğer Türk nesir edebiyatında bir şaire dair transandantal (müte'al-aşkın) değerlendirmeye örnek verilecekse, Süleyman Nazif'in bu cümlelerinden daha ihtişamlısını aramak beyhüdedir. Bu ifadelerde ne bir sun'ilik ne bir zorlama ne de sanat gösterme endişesi vardır. Çünkü işlenen konunun galeyana getirdiği

hissin ve fikrin dil ile bu derecede mutabakatı ancak büyük üslupçularda görülür ve Süleyman Nazîf Yeni Türk edebiyatının büyük üslûpçularındandır.

Bildiğimiz tenkit türleri arasında “mistik ve metafizik tenkit” diye bir tenkit türü yoktur. Eğer olsaydı, Süleyman Nazîf’in yukarıdaki değerlendirmeleri ve Kur’an-ı Kerîm tercümesinin Mehmet Âkif’e verilmesi dolayısıyla dile getirdiği şu fikri bu tenkidin en “müte’al” bir örneği olurdu: “Böyle bir emr-i muazzam için ilim ister, îman ister. Mehmet Âkif’te bunların hepsi cûş u hurûş halinde mevcuttur. Kur’an’ı Cenâb-ı Hak Türk lisanıyla inzâl etmeyi murad etseydi Cebrail’i bî-şüphe *Safahat* şairi olurdu” (1991, s. 133).

“Çanakkale Şehitleri”ni bir başka açıdan değerlendirirsek:

Her milletin bir de kendi tarihine ve karakterine has destan edebiyatı vardır. Bu edebiyatta kahraman ve kahramanlık yarı efsane, yarı hayal, daima yüceltilir. Fakat kahramanların çoğu bir isim taşıyan, kendi kendisi olan, çok defa şâirin onlara yüklediği hayalî vasıflarıyla görünen şahıslardır. Onların tarihi gerçeklerle ya hiç ilgileri yoktur yahut pek azdır. Şairlerin maksadı daha ziyade bir “kahraman ve kahramanlık kültü” yaratmaktır. “Çanakkale Şehitleri”ndeki Mehmetçik ise bir şahıs değil, Türk milletinin tarihî karakterini yapan kuvvet, kudret ve hâkimiyet iradesini, hürriyet ve istiklâl aşkını temsil eden bir millî sembol, müşahhas bir millî timsaldir. Malazgirt’te bize bu vatanın kapılarını açan, İstanbul’u fetheden, Mohaç’ta birleşik Hristiyan Avrupa ordularını iki buçuk saatte darmadağın eden, I. Dünya Savaşı’nda dokuz cephede yedi düvele karşı savaşıyan, Çanakkale destanını tarihe yazan, nihayet Millî Mücadele’yi zafere götüren odur.

Manzum destan edebiyatı bakımından bir başka vâkıa şudur:

Bazı milletlerin destanları binlerce mısra’a yayılmıştır. Meselâ Homeros’un “İlyada ve Odessa”sı 27.000 mısra, Firdevsî’nin “Şehnâme”si 120.000 mısra, Finliler’in “Kalevala”sı 23.000 mısra’dır. Hâlbuki “Çanakkale Şehitleri” sadece seksen dört mısralık bir kompozisyon bütünlüğüne sahiptir. Ve Mehmet Âkif, bu seksen dört mısra içinde hem Çanakkale muharebelerinin cehennemî tasvirini yapar (aksiyon), hem bin yıldır Hristiyan Avrupa’nın Türk ve İslam’a karşı bitmeyen ve mahşere kadar devam edecek olan kinini, düşmanlığını ve iki yüz yıldan beri örnek aldığımız Avrupa medeniyetinin iç yüzünü teşhir eder (duygu ve düşünce), hem de Türk milletinin tarihî ve ebedî timsâli olan Mehmetçiği vahye benzer bir ilham ve heyecanla yüceltir (karakter).

Aksiyon, duygu ve düşünce, karakter...

Edebiyat estetiğinde “motif kategorileri” denen bu üç kavram edebî sanat eserlerinin yapısında hâkim ve yönlendirici unsurlardır. Bir edebî eserde bazen biri, bazen diğeri, bazen de üçü birden mevcuttur. Fakat yalnız bir motif “motif

dominant-hâkimmotif²'tir². Edebî eserlerin yapısını teşkil eden insan, olay ve olay örgüsü, zaman, mekân, tabiat, cemiyet, sosyal, politik ve ideolojik fikirler, dil ve üslup, nihayet felsefeden edebiyata geçmiş bir kavram olarak “transendance-aşma” gibi varlık kategorilerinin hepsi bu hâkim motife bağlıdır. Bu kategoriler edebî sanat eserinde işte bu hâkim motife göre bir mânâ ve bir işlev kazanır.

“Çanakkale Şehitleri”nde biz bu üç motifin başka hiçbir edebî eserde (Türk savaş edebiyatından bahsediyorum) öylesine bir kompozisyon bütünlüğü içinde mevcut olduğunu göremeyiz. Çünkü zihni ve havsalayı donduran, muhayyileyi durduran, ruhu sarsan o ilham ulviyeti ve ulûhiyeti sadece, evet sadece bu şiirde vardır. Süleyman Nazîf'in Mehmet Âkif'e “şâir-i İlâhî” demesi boşuna değildir.

Şiiri üç bölüm halinde ve üç motif kategorisine göre incelemek gerekirse şu müşâhedeleri sıralayabiliriz.

1. Aksiyon Motifi

Yakın tarihin ilk büyük savaşı olan I. Dünya Savaşı Alman emperyalizmi ile aynı derecede emperyalist olan Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa ve Rus Çarlığı'nın savaşıydı. Bu savaş Türkiye'nin çok uzaklarında cereyan ediyordu. Fakat o sıralarda iktidardaki İttihat ve Terakkî Partisi'nin liderleri, başta Enver Paşa olmak üzere, devletin askerî hiyerarşisinde başkomutan kabul edilen padişah sultan Mehmed Reşad'ın bile haberi olmadan, gizlice, sinsice -ve niçin söylemeyelim?- ahmakça bir kararla Türkiye'yi de savaşa soktular. Emperyalistler en fazla iki cephede savaşıırken biz tam 9 cephede savaştık ve bir savaş soykırımı gibi 2.500.000 şehit verdik. Türk tarihinde ne böyle bir iktidar ihaneti ne de bir savaşta bu kadar çok kayıp görülmüştür.

Safahat'ın altıncı kitabı *Asım*'da yer alan “Çanakkale Şehitleri”nin aynı kitapta bir “girizgâh”ı vardır. Şair, babasının talebesi Köse İmam'la görüşmekten, onunla sohbet etmekten zevk alır. Bu sohbetlerden birinde, Köse İmam, oğlu Asım'dan şikâyet eder. Asım'ın bazı davranışları, çevresinde gördüğü Türklüğe ve İslâm'a uymayan uygunsuz hâllere daima müdahale etmesi, hatta olay çıkarması bu babayı bedbaht etmektedir. Fakat şair aksi kanaattedir. Ona göre, Asım bütün vasıflarıyla hâlis bir Müslüman Türk gencidir. Hattâ Türkiye'nin geleceği Asım gibi Türk gençlerine, “Asım'ın nesli”ne bağlıdır³.

Köse İmam sorar:

² Bir edebiyat estetiği teorisi olarak motif kategorilerinin geniş izahı ve Avrupa edebiyatlarına nasıl uygulandığı hakkında bkz. Jansen, 1948.

³ Mizancı Murad Bey, *Turfanda mı Yoksa Turfa mı* (1890) romanında ana karakter Mansur için “O, istikbâl adamıdır.”, der. Çünkü Mansur bir savaş kahramanı değilse de Murad Bey'in ifadesiyle “Müstakbel Türkiye”nin; mücadeleci, devlet bürokrasisinden eğitime kadar her şeyi değiştirmek isteyen ileri görüşlü, reformist bir medeniyet kahramanıdır.

-Asım'ın nesli diyorsun. Ne uzun boylu hayâl!

Şair cevap verir:

-Âsım'ın nesline münkat olacak istikbâl.

Bunun üzerine Köse İmam bir daha sorar:

-Güzel ammâ ne faziletleri var evlâdım?

Âkif'in cevabı, “Asım'ın nesli”nin I. Dünya savaşında ölüme ve ölümcül tabiata meydan okuyan şu mısra'lardır:

-Ne fazilet mi? Çocuklar koşuyor, aç, çıplak,

Cepheden cepheye aslan gibi hiç durmayarak.

Yine vardır bir ölüm korkusu aslanda bile;

Yüz göz olmuş bu çocuklar ölümün şahsiyle!

.....

Harekâtın görüyorsun ya, hocam, en kolayı,

Yalnayak, Kafkas'ı tutmak, baş açık Sînâ'yi! (1992, s. 337)

Hemen belirtirim ki, tarih ve hatıra kitaplarında da bu cephelerde, asker ve subaylarımızın maişet ve kıyafet eksikliğiyle nasıl hazırlıksız dövüştüklerini içimiz yanarak okuyoruz. Napolyon, Moskova seferinden nasıl büyük bir hezimetin perişanlığıyla Paris'e döndüyse, başkumandan vekili Enver Paşa da tek bir defa gittiği Kafkas cephesinden aynı perişanlıkla, kaçır gibi İstanbul'a dönmüştür. Bu cephelerde bizi düşmanlardan ziyade Kafkas'ın karları ve dondurucu soğuğu ile Sînâ çölünün kavurucu sıcakları yenmiştir.

Çanakkale dokuz cephenin en kanlısıydı. Mehmet Âkif şiirinin başında Çanakkale muharebelerinin cehennemî tasvirini bunun için yapmıştır. 19 Şubat 1915'te dünyanın en güçlü İtilâf donanmasının (İngiliz ve Fransız savaş gemileri) Türk tabyalarını dövmesiyle başlayan muharebeler Âkif'in san'atında korkunç bir savaş realizmi şekline girer. Realizmin esası olan “müşahhas teferruat zenginliği” bu şiirde dehşet verici savaş manzaraları halinde sıralanır. Âkif'in muhayyilesi başka hiçbir şiirinde böyle bir canlandırma kudretine erişmemiştir. Sanki savaş bütün dehşetiyle şairin ve bizim gözlerimizin önünde cereyan etmektedir. Dünya savaş edebiyatında, şiir olarak, bunun ikinci bir örneği var mıdır? Sanmıyorum.

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?

En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,

mısra'ları sadece bir başlangıçtır. Devamı, biraz genişleterek, nesirle ifade edilirse: Marmara'ya geçmek için kaç donanmayla sarılmış ufacık bir kara

parçasına, ufukları bile kaplayan ve sarsan hayâsızca bir yığınak yapılmıştır. Sanki bütün insanlık (“akvâm-ı beşer”) bu kara parçasından kum gibi, tufan gibi, mahşerden nümüne gibi kaynaşıp durmaktadır. Her dilden, her renkten insanlar, Avustralya’dan Kanada’ya kadar cihanın yedi kıt’ası buraya yığılmıştır. Bütün bunlar tek bir hadiseyi gösterir: Öyle bir hadise ki, ona ancak dünyanın bütün vahşetleri bir araya gelse denk düşer. Ve bu yine öyle bir hadise, öyle bir rezil istilâdır ki, salgınların en korkuncu, en vahşîsi olan vebayı bile utandırır. Veba için bile bir zillettir. Veba bile bu kadarına muktedir olamaz:

Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...

Hani, tâûna da züldür bu rezil istilâ!

Buraya kadarki parça savaşın genel tablosudur. Bu tablonun kan rengi fonu üzerindeki şekiller ise kıyametten nişâne korkunç savaş manzaralarıdır:

Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;

Beriden zelzeleler kaldırıyor a’mâkı;

diye başlayan on beş mısra’lık bu bölümün neredeyse her mısra’ında okurken bile dehşet duyulan bir savaş manzarası tasvir edilir. Sadece şu mısra’lar:

Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;

Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.

Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam;

Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.

Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;

O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkaz-ı beşer...

Bu “dehşetengîz” tablo sadece şiirdeki savaş realizminin okuyucuyu da dehşet içinde bırakan cehennemî bir tasvire nasıl dönüştüğünü göstermez. Burada bir parantez açacağım:

On beş mısra’lık bu parçada kullanılan sıfatlar, filler ve onlarla yapılan tavsifler Âkif’in dile ve vezne hâkimiyetini gösterdiği gibi, özellikle şu beyit onun “serkeş ve mütemerrid aruz”u (Süleyman Nazîf) nasıl zabt u rabt altına aldığından da açık işpatıdır: (... Savrulur enkaz-ı beşer...den sonra)

Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak

Boşanır sırtlara, vâdilere, sağnak sağnak.

mısra’larının birincisine dikkat edelim. Parçalanıp dağılan, savrulan bütün beden uzuvlarını, tek bir mısra’da, aruzun 3 feilâtün 1 feilün veznine yerleştirebilmek ancak büyük, çok büyük bir şiir teknisyeninin işi olabilir. Bu itibarla Tanzimat’tan sonraki Türk şiirinde Arap vezni olan aruzu millileştiren, onu bir

Türk vezni yapan şairlerimizin başında Mehmet Âkif gelir (Bunu söylerken Yahya Kemal’i ve Faruk Nafiz’i unutmuyorum).

Mehmet Âkif’in Çanakkale Savaşı’nın tasvirini böyle yapmaktan elbette ki bir maksadı vardı. Mehmetçiğin o mahşerin, o cehennem savaşının ortasında, gittikçe yükselen ebedî bir zafer heykeli gibi kahramanlığını, onun şahsında Türk milletinin ölümsüzlüğünü ve Çanakkale’de kazandığı zaferin emsalsiz büyüklüğünü göstermek...

Kahraman orduyu seyret ki bu tehdide güler!

mısra’ının mânâsı budur. Hemen arkadan gelen dört mısra’ ise son bin yıllık Türk tarihini yapan büyük millî terkinin özetidir. Bu terkip (yukarıda söyledim) Türk ırkının kuvvet, kudret ve hâkimiyet iradesi, hürriyet ve istiklâl aşkı kahramanlığı ile bin yıl Türk milletini yoğuran İslâmiyet’in Türk’e verdiği îmandan gelen millî sentezdir. Bu tarihî vâkıa Türk milletini bin yıl yaşattığı ve daha nice bin yıllar ebedileştireceği gibi Çanakkale’yi destanlaştıran ve Millî Mücadele’yi zafere götüren ruhu da ifade eder. Çanakkale’de, İstiklâl Savaşı’nda Mehmetçiğin zaferi başka türlü izah edilemez.

Fransız fikir adamlarının kullandığı iki kavram vardır: “La forcespirituelle-manevî kuvvet” ve “La forcebrutale-maddî ve kaba kuvvet”. Bu iki kavramın her zaman için fakat bilhassa Çanakkale şehitleri için mânâsı şudur: Maddî ve kaba kuvvet, hiçbir zaman manevî kuvveti, millî ruhu, iman gücünü yok edemez. Nitekim teknik ve ekonomik üstünlüğüne, yani maddî ve kaba kuvvetine güvenen Avrupa karşısında Mehmetçiğin iman gücü ve onun şahsında Müslüman Türk milletinin manevî gücü bir defa daha muzaffer olmuştur.

Bu demektir ki, Çanakkale zaferi, tıpkı İstiklâl Savaşımızda olduğu gibi, önce îman cephesinde kazanılmıştır. Sonra unutmayalım, kahramanlık da manevî bir güçtür. Aşağıdaki mısra’lar başka türlü anlaşılabilir:

Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;

Alınır kal’a mı göğsündeki kat kat îmân!

Hangi kuvvet onu hâşâ,edecek kahrına râm?

Çünkü te’sîs-i İlâhî o metîn istihkâm.

Sarılr, indirilir mevki’-i müstahkemler,

Beşerin azmini tevkif edemez sun’-ı beşer.

Bu göğüslerse Hudâ’nın ebedî serhaddi;

“O benim sun’-ı bediim, onu çiğnetme!” dedi.

Şâir devam ediyor: Çünkü bu îman gücü Mehmetçiğin göğsünde Allah’ın inşâ ettiği sağlam bir istihkâmdır. İnsanoğlunun eseri olan hiçbir maddî, silahlı kuvvet

bu istihkâmı çiğneyip geçemez. Ayrıca şunun için ki, Mehmetçiğin göğsündeki îman Allah'ın serhaddi, sınır boyudur.

Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serhaddi;
mısra'ının derin bir mânâsı vardır. O mânâ şudur:

Nasıl düşman, bir ülkenin sınırlarından içeriye girdi mi, o ülkenin varlığı tehlikeye düşerse, Müslüman Mehmetçiğin göğsündeki “te'sîs-i ilâhî” olan îman da parçalandı mı, yani Mehmetçik Haçlı Avrupası'na yenildi mi, İslâmiyet'in de varlığı dünyadan silinebilirdi. Bu fikir tarihî gerçeklere uygundur. Zira bin yıl İslâm'ı Araplar, Acemler değil, Türkler savunmuş, korumuş, kurtarmış ve yüceltmişlerdir. Osmanlı Türklerinin “ilâ-yı kelimetullah” ideali bunu ifade eder. İşte bütün bu sebeplerle ki, cehennem boşanmış gibi saldıran Haçlı düşmanının karşısında Mehmetçik sadece güler:

Kahraman orduyu seyret ki bu tehdide güler!

Ve yine bu sebeple ki, Allah'ın en güzel eseri olan Mehmetçiğin göğsü, o imân, o manevî kuvvet, o “sun'-i bedîi karşısında Haçlı Avrupası'nın “sun'-i beşer”i, o maddî, vahşî, kaba kuvvet, insan eseri olan bütün silahlarıyla, mağlup olmuştur.

2. Duygu ve Düşünce Motifi

Şiirin duygu ve düşünce motifi Haçlı Avrupasının Türk-İslâm dünyası karşındaki ezelden ebede zihniyeti, davranışı ve Âkîf'in bu konudaki duygu ve düşünceleridir.

Tanzimat'tan itibaren Türk cemiyetinde, dolayısıyla Türk edebiyatında üç insan tipi ortaya çıkmıştır:

1. Avrupa medeniyetinin üstünlüğüne aldanarak, kayıtsız şartsız Avrupa hayranı olanlar. Bunlar taklitçi, millî değerlere yabancılaşmış, dejenere tiplerdir.
2. Bunların tam tersi, “Bizim Avrupa'dan öğreneceğimiz hiçbir şey yoktur” zihniyetiyle Avrupa'ya toptan reddedenler. Çağdışı, çağdaşlık düşmanı, gerici tipler.
3. Millî ruhun ve millî değerlerin korunarak Avrupa'nın temsil ettiği çağdaş medeniyeti benimseyenler.

Bu sonuncular, çağdaş medeniyetin Türk milletinin bekası meselesi olduğuna inanan muhafazakâr medeniyetçilerdir. Ancak onların bugün için de geçerli olan çok sağlam bir görüşü vardır: Tek bir Avrupa değil, iki Avrupa mevcuttur: Siyaset Avrupası-kültür ve medeniyet Avrupası... Birinci Avrupa ta Malazgirt'ten beri Türk-İslâm âleminin ebedî düşmanıdır ve bu düşmanlığı mahşere kadar

sürecektir. İkinci Avrupa ise dün olduğu gibi bugün de bizim için vazgeçemeyeceğimiz bir örnek ve derstir. Türk çağdaşlaşmasının esası budur ve bu olacaktır.

Bir şiirinde:

Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atını,
Veriniz hem de mesâinize son sür’atini.
Çünkü kâbil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü millîyeti yok san’atın, ilmin (...)

diyen,

Bugünün ilmi nedir hâlbuki? Gayet müdhiş:

“Maddenin kudret-i zerriyesi” uğraştığı iş.

mısra’ları ve devamında, Avrupa’daki atom (maddenin kudret-i zerriyesi) araştırmalarını Türk gençliğine çağdaş ilim ideali olarak gösteren Âkif, Türk kültürü ve edebiyatında bu üçüncü tipi en millî şekilde temsil eden muhafazakâr medeniyetçi yahut modern muhafazakârdır. Fakat siyaset Avrupasını da iyi anlamıştır. Avrupa’nın Rönesans’tan beri hızla gelişerek 20. yüzyılda eriştiği yüksek medeniyetin, bizim taklitçi, kozmopolit Avrupa hayranlarını şaşkına çeviren o “mahlûk-ı asîl”in içyüzünü de görmüştür. O şaşkınlık, bütün Avrupa’nın bundan ibaret olduğunu, bu medeniyetin Türk-İslâm âlemi karşısında hangi siyasî emelleri gizlediğini anlamamışken Âkif, şiirinde teşhisle, mecazla, istiareyle Avrupa’nın hakikî çehresini göstermiştir. Bu çehre, yüzüne taktığı medeniyet maskesiyle kendini güzeller güzeli bir âfet gibi göstermiş, fakat Çanakkale’de bu maske düşerek, maskenin arkasındaki “yırtıcı, his yoksulu sırtlan” çehresi bütün vahşiliğiyle görünmüştür:

Nerde-gösterdiği vahşetle “Bu: bir Avrupalı”

Dedirir-yırtıcı, his yoksulu sırtlan kümesi,

Varsa gelmiş, açılıp mahbesi yâhud kafesi!

Dahası var: Avrupa denen “o mahlûk-ı asîl” “Ne kadar gözdesi mevcut ise hakkıyla sefil” olan o 20. asır,

Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına;

Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına.

Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...

Medeniyet denilen kahpe, hakikat yüzüz.

Âkif'in bu parçadan Avrupa hakkında kullandığı iki sıfat: “Afet” ve “Yüzsüz kahpe” sıfatları sadece maddî, yani ilim ve teknik medeniyetini ilerletmiş, fakat ne insanlıktan ne de dinlerin emrettiği ahlâktan nasibini almamış bir Avrupa’dır. Aynı fikrin “İstiklâl Marşı” şiirinde de tekrarlandığını biliyoruz:

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim î mân dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun korkma! Nasıl böyle bir î mânı boğa,
“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar!

Her iki şiirde Avrupa medeniyetine dair aynı duygu ve düşünceyi tekrarlama, hatta üslup benzerliği, Âkif'in bugün de üzerinde düşünülmesi gereken temel düşüncelerinden biridir. Ve onun bu düşüncesinde zerrece mübalağa yoktur. Şunun için ki, Avrupa'nın bütün değerleri yalnız kendisi için, kendi insanı içindir. 26 Ağustos 1071 akşamüzeri Bizans İmparatoru Romen Diyojen'in Alpaslan'ın çadırında teslim olmasıyla büyük bir tarihî hesaplaşma başlamıştır. Malazgirt'i, sonradan İstanbul'un fethini dört yüz yıl Avrupa coğrafyasının neredeyse beşte birinin Osmanlı-Türk hâkimiyeti altında kalmasını Avrupa hiçbir zaman unutmamıştır. Ve bu tarihi hesaplaşmayı mahşere kadar sürdürecektir. Âkif bunu daha o yıllarda görmüştü. O, ilim ve teknik Avrupa'sına olan bütün hayranlığına rağmen, Türk'ü ve İslâm'ı ekonomik ve teknik üstünlüğüne güvenerek yok etmeye çalışan maddeci medeniyete, haklı olarak, düşmandı.

Burada bir parantez daha açıyorum: Âkif'in Avrupa medeniyetini canavara, sırtlana benzetmesine bakarak onu medeniyet düşmanı, mürteci ilân edenler olmuştur. Hatta bu kafalar, “İstiklâl Marşı”ımızın kabul edilışinden 1982'ye kadar tam yirmi bir defa marşımızın değiştirilmesi teşebbüsünde bulunmuşlardır. Hiçbir milletin tarihinde böyle bir aydın dalâleti görülmemiştir. Teferruâta girmeyeceğim. Fakat *Fatih Kürsüsünde*, *Süleymaniye Kürsüsünde*, *Asım*'da ve “Berlin Hatıraları”ndaki şiirler okunsun. Âkif'in bu şiirlerde yaptığı Şark ve Garp mukayesesi iyi anlaşılın. Türk edebiyatında başka hiçbir şâir, Müslüman Şark'ın “esaret”, “meskenet”, “atâlet”, “mahkûmiyet”, “mezellet”, “azimsiz tevekkül”üne karşı Garb'ın “mücâhede” ve “müzâheme”sini çıkarmamış ve kin derecesinde bir öfkeyle, bizim de dâhil olduğumuz Müslüman Şark'ın, “âtıl olan Şark”ın bu kadar ağır tenkitlerini yapmamıştır. Tekrar ediyorum: Mehmet Âkif hakikî medeniyet Avrupa'sının değil, Türk ve İslâm'a düşman, ruhtan boşalmış, manevi değerleri hiçe sayan, barbarlaşmış, canavarlaşmış, sırtlanlaşmış siyaset Avrupa'sına düşmandır. Nitekim bu barbar, bu sırtlan, bu maddeci medeniyet 1914-1945 yılları arasında iki defa kendi kendini yok edecek kadar canavarlaşmıştı. Paul Valéry iki dünya savaşının Avrupa medeniyetinde ve öteki kıt'alarda yol açtığı yıkıntıları ve yok oluşları kastederek “Medeniyetlerin de insanlar gibi ölümlü olduklarını öğrendik” diyordu. Kendi kendine bu kadar ihanet eden bir medeniyet Türk ve İslâm'a karşı neler yapmazdı? Çanakkale ve

İstiklâl Savaşı bunun bir defa daha ispatı oldu. Bunun içindir ki Mehmetçiğin Çanakkale’de kazandığı zafer ve bizzat Mehmetçik tarihlere, devirlere sığmaz. Onları ancak, ebediyet bile değil, ebediyyetler örtebilir (“Çanakkale Şehitleri”nin son mısralarından).

Şiirin “Duygu ve düşünce motifi”ni bitirirken Avrupa’nın Türk’e bakış tarzını bir defa daha ortaya koyan şu Haçlı zihniyetini hatırlatıyorum: İstiklâl Savaşımızın başında, Avrupa’nın İzmir üzerinden Anadolu’ya saldırdığı kiralık katiller ordusunun başkomutanı General Papoulos, İzmir’e çıktığı gün, yabancı gazetecilere “Biz buraya Türkler’e medeniyet getirmek için geldik!” demiştir.

3. Karakter Motifi

Edebî eserlerin varlık kategorilerinden yahut yapı unsurlarından biri de şahıs kadrosudur ve bu kadronun bütün esere hâkim, öteki unsurların bağlı oluşu, onları şekillendiren bir aslî şahıs vardır. Diğerleri bu aslî şahsın yahut tipin veya karakterin etrafında toplanan, ona tâbi olan ikinci, üçüncü derecede şahıslardır. Karakter, başkalarıyla ortak özellikleri olmayan, yalnız kendine has vasıfları bulunan şahsiyettir. Genellikle roman, hikâye ve tiyatroya has olan bu özellik *Safahat*’ın bazı bölümlerinde bu defa şiirin yapı unsurlarından biri olarak mevcuttur. “Çanakkale Şehitleri”de ise adı ve rolü şu veya bu olan şahıs veya şahıslar değil, Türk milletinin millî ve tarihî vasıflarını kendinde toplamış, onun müşahhas timsali, millî sembolü olan “Mehmetçik” vardır.

Âkif, daha “girizgâh” bölümünde, “Asım”ın neslinin Kafkas ve Sînâ cephelerindeki kahramanlığından bahsediyordu. “Çanakkale Şehitleri”nde ise bu kahramanlık yüceliğinin de şahikalarına yükseltilir. Mehmet Âkif bu defa “kahraman ve kahramanlık kültürü”nü Mehmetçiğin şahsında yaşatır. Bilmiyorum, Dünya edebiyatında başka bir şâir kendi milletinin askerini bu kadar ulvileştirmiş, ebedileştirmiş ve edebileştirmiş midir?

Âkif daha

Yaralanmış tertemiz alnından uzanmış yatıyor;

Bir hilâl uğruna Yâ Rab, ne güneşler batıyor!

mısra’larıyla -inanılmaz bir kahraman imajı- Mehmetçiği Türk ve İslâm tarihindeki ulvî mertebesine yükseltir. Hilâl ve güneş... Hilâl ayın belli bir zamanda aldığı şekildir. Aydınlığını, yani varlığını güneşe borçludur. Güneş yoksa ay da yoktur ve ancak güneş batarsa ay veya hilâl görünür. Bu kozmik bir hadisedir. Şiirdeki mânâsına gelince, İslâm’ın sembolü olan Hilâl, dolayısıyla İslâm, ancak güneşe benzetilen Mehmetçik sayesinde ve onun şهادetiyle, var olagelmiştir. Hiçbir teşbih, sembol, imaj, bu kadar derin, dinî, millî ve tarihî mânâsına bu kadar uygun olamaz.

Filozof Alain “şiiir mutlak dildir”, der. Bundan anlayacağımız, şiiir aynı şiiiriyet ve güzellikle ne başka bir dile ne de nesre çevrilebilir. “Çanakkale Şehitleri”nin karakter motifi bölümündeki mısraları nesre çevirmek hiç mümkün değildir. Bu bakımdan yarı mısra zikri, yarı yorumla bu bölümü ele alacağım.

Vatan toprakları uğruna toprağa düşmüş olan Mehmetçiğin gökten, yani cennetten ecdat veya ecdat ruhları inerek o tertemiz alından öpse değer. Sonra Mehmetçik öyle büyüktür ki, vatan topraklarını savunma uğruna akıttığı mübarek kanı “Tevhid”i kurtarıyor. Bilindiği gibi “Tevhîd” Allah’ın birliği demektir. İslâmiyet’in esasıdır ve hem dinî (kelime-i Tevhîd) hem de tasavvufî bir mânâ (Vahdet-i vücüt) ifade eder.

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd’i...

Bedr’inarslanları ancak, bu kadar şanlı idi...

Bedir gazası, aynı adı taşıyan mevki’de, Hz. Peygamber komutasındaki İslâm ordusunun (312 kişi) Ebu Sıfyan müşriklerine (950 kişilik bir kuvvet) karşı kazandığı zaferdir (14 Mart 624). Bu zaferle İslâm kurtarılmış ve yayılmaya başlamıştır. Âkif diyor ki, Hz. Peygamber ordusunun o mübarek, o arslan askerleri nasıl İslâm’ı kurtarmışlar ise, yüzyıllar sonra İslâmiyet’i yok etmek isteyen Avrupalı müşriklere karşı senin kazandığın zafer de aynı ulviyette, aynı kudsiyettedir. Hatta Bedr’in o arslanları bile kahramanlıkta seninle eşdeğerdir. Bu kadarını havsalamız almaz ve bu mısralarda Mehmetçik artık “tebcîl” değil, “takdîs” edilmiştir.

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

“Gömelim gel seni târihe” desem, sığmazsın.

mısra’larıyla başlayan on yedimısra’lık bu bölüm, denebilir ki, Âkif’in “dehâ-yı şâiriyyeti”nin kendini de sanatını da aştığı bir metindir.

Âkif, Çanakkale topraklarına düşen şehit Mehmetçiğe bir türbe ararken, sonunda türbedârı Allah olan bir kâinat-türbe tasavvuruna kadar gider. Öyle bir tasavvur, bizim beşer aklımızı aşar, havsalamızı yerinden oynatır, muhayyilemizi durdurur, okurken beden ve ruhumuzu ürpertir. Bu ne imkânsız bir hayal ve tasavvur ve şairlik dehâsıdır ki, dini bütün bir Müslüman olan Âkif İslâm’ın en mukaddes mekânı Kâbe’nin bile Mehmetçiğe mezar taşı olamayacağını söyler:

“Bu taşındır” diyerek Kâbe’yi diksem başına;

Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;

İkinci mısra’a gelince, bu mısra Süleyman Nazîf’in Âkif’e neden “şâir-i İllâhî-Allah’ın şâiri” diye hitap ettiğini de izah eder. Çünkü “vahiy” Allah’ın ancak peygamberlerine indirdiği tebliğdir. “Ruhunda vahiy duymak” olsa olsa peygamberâne bir ilhamdır. Yukarıda “Çanakkale Şehitleri” şiiiri için “vahye

benzer peygamberâne bir ilhamla yazılmıştır” derken kastettiğim buydu. Şiirin bütünü içinde bu iki mısra en “ilâhî” ve “lâhûtî” olandır.

Fakat Âkif bununla da yetinmiyor. Mezarı tarihlere sığmayan, devir kapayıp devir açan Mehmetçiğin hatırasına lâyük bir türbe ararken gök kubbesi, yıldızları, mehtapları, bulutları, fecirleri, gurubları, gündüzleriyle bütün bir kozmik âlemi şehit Mehmetçiğin başında topluyor, bütün bunlardan ona bir türbe yapmak istiyor. Allah’ın bu kâinat tecellileri türbe olunca o türbenin türbedârı elbette ki Allah olacaktır (Böyle bir tasavvuru bizim idrâkimiz kavrayabilir ve kaldırabilir mi?).

Sonrası var: Tarihte büyük işler yapmış Türk milletinin timsâli olan Mehmetçik ve onun kazandığı zafer o kadar büyüktür ki, bu büyüklük tarihlere sığmaz, sonsuz ufuklar onu almaz, asırlara gömülse taşar, yer kürenin hiçbir tarafı onun bu büyüklüğünü kaplayamaz:

Sen ki, a’sâra gömülse taşacaksın... Heyhât,

Seni almaz bu ufuklar, sana gelmez bu cihat...

Bütün bu sonsuzluklara sığmayacak kadar büyük olan Mehmetçiğin asıl mekânı neresidir? Âkif buna da cevap veriyor:

Seni ancak ebediyetler eder isti’âb.

Dikkat edilirse şair “ebediyet” değil, “ebediyetler” diyor. Kelimeyi çoğul olarak kullanış bir vezin zarureti değildir. Mehmet Âkif gibi bir dil ve vezin virtüüzü kelimenin tekil şeklini de mısra’a yerleştirebilirdi. Şöyle düşünülebilir: Zamanın ve tarihin akışı tek bir ezelden yine tek bir ebede (ebediyete) doğrudur. Hâlbuki yukarıdaki üç mısra’da “asır” ve “cihet” kelimeleri çoğul şekilleriyle kullanıldığı gibi “ebediyet” kelimesi de çoğul olarak kullanılmıştır. Âkif burada, bir defa daha, Mehmetçiğin büyüklüğünü ve kazandığı zaferin insanlık tarihinde ebedî bir kahramanlık ve mahşere kadar hatırlanacak bir zafer olduğunu ifade ediyor.

Üçüncü bölümün son kısmı doğrudan Mehmetçiğe hitaptır. Fakat öyle bir hitap ki, Mehmetçiğin Türk-İslam tarihindeki asıl rolünü, tarihî misyonunu en kat’î şekilde zihinlere nakşediyor. “Sen ki” diye başlayan mısra’lar, çoğu ikinci mısra’larla birlikte aynı zamanda “i’caz” ve “teksîf” sanatlarının da bir fikre dayanan örnekleridir ve hepsi Mehmetçiği daha da yüceltmek içindir. Ayrıca bir kelime veya terkinin arka arkaya yahut sıkça tekrarlanması, üslup araştırmasında (stilistik) “fréquence-tekerrür” denilen ve çok defa bir şiirin ana fikrini -temini-ifşâ eden yapı unsuru.

Şiire dönersek, bu son kısımda, Haçlı zihniyetli Avrupa, Türk-İslâm tarihiyle ilgili bir vâkıa ve inkâr edilemez bir hakikat anlatılmıştır. Tarih bize öğretiyor ki, Hristiyan Avrupa sadece Orta Çağ’da, 1092-1272 tarihleri arasında, kutsal kabul

ettiği Kudüs'ü almak ve İslâm'ı ortadan kaldırmak için sekiz Haçlı seferi yapmıştır. Sonu Haçlıların da sonu olan bu seferlerde iki büyük sultan, tarihin şafağında Türk'ün ve İslâm'ın kurtarıcıları olarak doğmuştur: 1. Haçlı Seferi'nde Haçlıları İznik'te perişan ederek kılıçtan geçiren Selçuk sultanı 1. Kılıçarslan ve İslâm'ın kutsal şehri Kudüs'ü Haçlılardan geri alan sultan Selâhaddin Eyyübî... Âkif, Haçlıları yenen bu iki kahramanı hatırlatarak Mehmetçiğin Çanakkale'de “son ehl-i salîb”i yenerek gösterdiği kahramanlığın, kudret ve azametini (iclâl) onları bile hayran bırakan büyüklükte olduğunu söylüyor. Fakat bir şey daha söylüyor: 1. Kılıçarslan ve Selâhaddin Eyyübî nasıl her savaşta Haçlı sürülerini darmadağın ettilerse, Hristiyan Avrupa'nın Müslüman Türklere karşı giriştiği son Haçlı seferi olan Çanakkale muharebelerinde Mehmetçik de aynı celadeti aynı kahramanlığı göstermiştir. Ayrıca Mehmet Âkif “son ehl-i salîb” derken tarihî bir hakikati de dile getiriyor. Zira Avrupa, Haçlı zihniyetini Orta Çağ'da bırakmamış, bütün Selçuklu ve Osmanlı tarihi boyunca neredeyse 800 yıl, her fırsatta devam ettirmiştir. Çanakkale bunun son örneğidir (Ben buna Mütareke dönemini, İstiklâl Savaşı yıllarını ve 100 yıllık Türkiye Cumhuriyeti tarihini de dâhil ediyorum. Çünkü tarihin ders almamız için önümüze koyduğu hakikat bugün de budur ve değişmemiştir).

Bu örneği ve yukarıdan beri ifadeye çalıştığım düşünceleri şiirden okuyalım:

Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini,
 Şark'ın en sevgili sultânı Salâhaddîn'i,
 Kılıç Arslan gibi iclâline ettin hayrân...
 Sen ki İslâm'ı kuşatmış boğuyorken hüsrân,
 O demir çenberi göğünde kırıp parçaladın;
 Sen ki, ruhunla beraber gezer ecrâmı adın;
 Sen ki, a'sâra gömülse taşacaksın... Heyhât,
 Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihât...

Âkif, Çanakkale muharebeleri için “son ehl-i salîbin savleti” diyor. Bunun ne kadar böyle olduğunu ve doğru olduğunu anlamak için İngilizlerden sadece şu iki örneği okumak kâfidir:

19 Şubat 1915'te İtilâf donanması Çanakkale istihkâmlarını döverken, aynı gün Londra'da çıkan *Sunday Times* gazetesinin yayın müdürü E. Asmead Bartlette başyazısında şunları söylüyordu:

Son Haçlı seferinden beri ilk defadır ki Batı Doğu'ya yönelmiş bulunuyor. Hristiyanlık âlemi, Fatih Sultan Mehmet'in 29 Mayıs 1453 meş'um tarihinde Bizans imparatorluğuna indirmiş olduğu şiddetli darbenin öcünü almak için toptan harekete geçmiş bulunuyor. Birkaç hafta içinde kanlı

savaşlarla karşılaşacağız. Bu öyle bir savaş olacak ki, neticesinde ya Ayasofya tapınağı Hristiyan âleminin eline geçecek, ya da Hilâl yeniden yükselecektir. Diğer savaş meydanlarından alınıp buraya yığılan gemiler, sanki bir tek amaç için, belki de Hristiyanlık âleminin Türklere karşı yapabileceği son Haçlı seferi içindir. Hâlbuki bu sonuncusu ve en büyüğü olan Haçlılar, bir zamanlar Viyana kapılarında Kudüs’e kadar uzanmış olan eski Osmanlı imparatorluğunun her köşesinde kemikleri dağılıp kalmış ortaçağ şövalyelerinin öcünü alacaktır (Özkaya, 1992, s. 295).

Çanakkale Muharebelerine katılmış olan genç İngiliz şairi Robert Brock’un öfke değil, Haçlı kinini kusan satırları ise şudur:

Bu inanılmayacak kadar güzel bir şey. Tarihimizin bize bu kadar yardım edeceğini hiç tahmin etmiyordum. Gidiyoruz. Galata kulesi 15 pusluk toparımızla yerle bir edilecek. Deniz kana boyanıp leş gibi olacak. Ayasofya’nın mozayiklerini, halılarını yağma edeceğiz. İnanıyorum ki, bir devrin kapanışına şahitlik edeceğiz (Kutay, 2013, s. X).

Çanakkale muharebelerine dair İngilizlerin resmî kayıtlarında ise şu cümleleri okuyoruz:

Bir tek tümen kumandanının ayrı ayrı üç fırsatta yaptığı hareketlerin yalnız bir muharebenin cereyanında değil, belki de bütün sefer ve hatta bir milletin mukadderatı üstünde bu kadar derin tesirler yaptığı tarihte ender rastlanan olaylardandır.

ABD’nin ilk Ankara büyükelçisi General Charles Sherrill kitabına bu kaydı aldıktan sonra devam ediyor:

Evet, müttefikler için bu gerçekten büyük bir faciaydı. Boş yere hayat ve servet kaybetmişlerdi. Türkler için durum böyle değildi. Çünkü savaştan delik deşik olmuş Gelibolu yarımadasından yeni bir savaş galibi, Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa çıkmıştı. Türk tarihinde bir defa daha millî bir lider yetişmişti. Öyle bir lider ki, kendinden önce milletinde hiçbir Türk’ün yapamadığı şekilde millî ruhu estirmiş, uyandırmıştı (Sherrill, 1999, s. 47).

Bu doğrudur ve doğruların en doğrusudur. Çünkü Mustafa Kemal Paşa Millî Mücadele’ye arkasında Çanakkale destanını taşıyarak başlamıştı. Savaş ilâhının hiçbir muharebede dize getiremediği bu dâhi komutan, denebilir ki, İstiklâl Savaşı’nı da milletine aşıladığı Çanakkale ruhuyla kazanmıştı. Zira biliyordu ki, Sevr’in galipleri İstanbul’u ve Türkiye’yi aynı Haçlı ruhuyla işgal etmişlerdi. Yine biliyordu ki, İngiltere’de uzun yıllar başbakanlık yapmış olan Lord Gladston şunu söylemişti: “İslâm ve Türkler dünyanın yüzkarasındırlar. Onların kötülüklerini ortadan kaldırmanın tek bir yolu vardır: Bizzat varlıklarını yeryüzünden kaldırmak...” Aynı şekilde Sevr görüşmelerinde İngiltere dışişleri bakanı Lord Curzon İtilâf devletleri adına konuşurken: “Yüzyıllardan beri herkesi

uğraştıran, başına belâ açan, bir entrika ve fesat kaynağı olan Türkler...” diyerek Türkleri önce Avrupa’dan çıkarıp atmak, hatta mümkünse geldikleri yere, yani Asya içlerine sürmek yahut da Anadolu’da bir avuç toprağa sahip kendilerine tâbi, göstermelik bir Türk devleti kurdurmak fikrindeydi. Nihayet Mehmet Âkif de, Mustafa Kemal Paşa da çok iyi biliyorlardı ki, Çanakkale, Sevr ve sonrası, devrinin önemli bir fikir adamı ve tarihçisi olan Mîzancı Murad Bey’in çok önceden Avrupa’nın Şark politikasına koyduğu teşhisle “devam-ı ehl-i salîp”tir, onun 20. yüzyıldaki canavar ruhu ve sırtlan çehresidir. İşte Mehmetçik göğsündeki îmanla ve damarlarındaki asil kanla, asırların bu zihniyetini ve medeniyetin maskeleydiği o Haçlı ruhunu bir defa daha yenmişti. Bunun içindir ki, “Çanakkale Şehitleri” şiiri hem Mehmetçiğin zafer destanıdır, hem de estetik edebiyat ve fikir edebiyatımız bakımından bir şaheserdir.

Bitirirken şunu da ilâve edeyim: Mehmetçik bu zaferiyle bir şey daha yapmıştır. Bilhassa İngiliz ve Fransız sömürgelerindeki esir ve mazlum milletler, Çanakkale’den ve Türk İstiklâl Savaşı’ndan sonra uyanmaya başlamışlar, kurtuluş ümidini Mehmetçiğin zaferlerinden almışlardır. Bu zaferler, aynı zamanda ve bilhassa, İngiltere’nin, “güneş batmayan” o imparatorluğun dünyadaki itibarına ve nüfuzuna büyük bir darbe indirmiştir.

Nihayet Türk ve dünya tarihine zaferini kanla yazan Mehmetçiğin dünyada ve âhirette elbette ki mükâfatı vardır. Bu mükâfat, dünyada, Türk milletinin kolektif vicdanında ve hafızasında ebedî olarak yaşamaktır. Âhiretteki mükâfat ise, şiirin sonunda, adeta millî bir savaş senfonisinin muhteşem finali gibi, okurken ve sonra tasavvur ve tahayyül ederken, ruhları huşû’ içinde bırakan cennetteki ilâhî ve uhrevî sahnedir:

Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber.

Kaynakça

- Ersoy, M. A. (1996). *Safahat* (O. Okay ve M. İsen, Haz.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Jansen, F. J. B. (1948). *Esthétique D’Art Littéraire*. Copenhague: E. Munksgaard.
- Kaplan, M. (1987). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M., Enginün, İ. ve Emil, B. (1978). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kutay, C. (2013). *Atatürk Olmasaydı*. İstanbul: ABM Yayınları.
- Özkaya, Y. (1992). Türk ve Dünya Basınında Çanakkale Savaşları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 13 (34), 295.
- Sherrill, C. N. (1999). *Bir ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları - Mustafa Kemal I* (Ö. Uğurlu, Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitap.
- Süleyman Nazif. (1991). *Mehmed Âkif* (E. Düzdağ, Haz.). İstanbul: İz Yayınları.